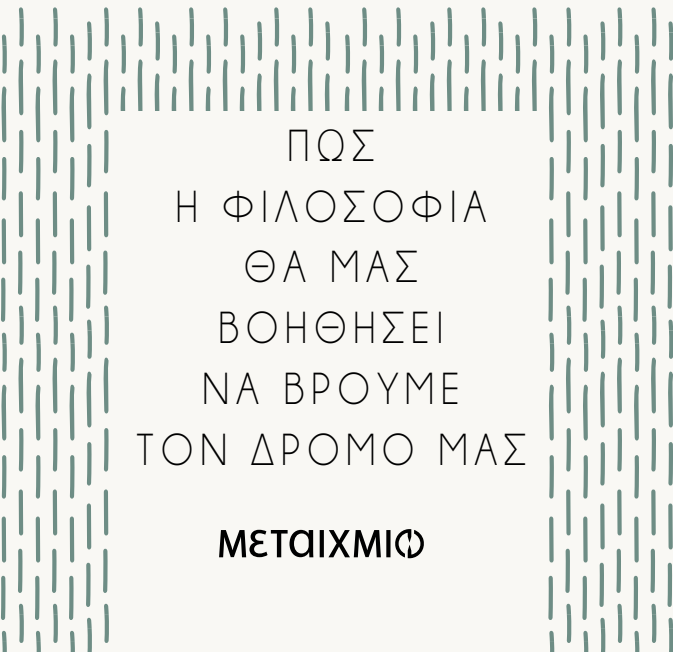

KIERAN SETIYA

Η ΖΩΗ
ΕΙΝΑΙ
ΔΥΣΚΟΛΗ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

ΠΩΣ
Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΘΑ ΜΑΣ
ΒΟΗΘΗΣΕΙ
ΝΑ ΒΡΟΥΜΕ
ΤΟΝ ΔΡΟΜΟ ΜΑΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Πρώτη έκδοση Οκτώβριος 2023

Τίτλος πρωτοτύπου Kieran Setiya, *Life Is Hard: How Philosophy Can Help Us Find our Way*,
Riverhead Books, New York 2022

Επιμέλεια – Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμών Αρετή Μπουκάλα
Σχεδιασμός εξωφύλλου Δήμητρα Μηλιώρη

- © 2022, Kieran Setiya
- © 2022, Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ** (για την ελληνική γλώσσα)

ISBN 978-618-03-3754-9

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83754

Κ.Ε.Π. 5632, Κ.Π. 18895

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα
τηλ.: 211 3003500, fax: 211 3003562
metaixmio.gr · metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση
Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562

Βιβλιοπωλεία **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ**

- Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα
τηλ.: 210 3647433, fax: 211 3003562
- Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα
τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγή.....	13
1. Αναπηρία	27
2. Μοναξιά.....	59
3. Πένθος.....	87
4. Αποτυχία.....	117
5. Αδικία.....	149
6. Παραλογισμός.....	183
7. Ελπίδα	209
Ευχαριστίες.....	223
Σημειώσεις	225

ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Δεν ξεχνάς ποτέ την πρώτη φορά που ένας γιατρός σηκώνει τα χέρια ψηλά με την περίπτωση σου: όταν σου πει ότι δεν ξέρει τι να κάνει – δεν υπάρχουν άλλα τεστ ή θεραπείες για να δοκιμάσεις – και πρέπει να τα βγάλεις πέρα μόνος σου. Μου συνέβη σε ηλικία είκοσι επτά ετών με τον χρόνιο πόνο, αλλά θα συμβεί και σε πολλούς άλλους κάποια στιγμή της ζωής τους, με συμπτώματα που μπορεί να εξελιχτούν σε αναπηρίες ή και να τους σκοτώσουν. Η τρωτότητα του σώματός μας είναι μέρος της ανθρώπινης κατάστασης.

Δεν θυμάμαι ποια ταινία είχαμε πάει να δούμε, αλλά ξέρω ότι βρισκόμασταν στο παλιό σινεμά The Oaks σε ένα προάστιο του Πίτσμπουργκ, όταν ένας πόνος με σουβλίσε στα πλευρά κι ένιωσα επιτακτική την ανάγκη να ουρήσω. Αισθάνθηκα καλύτερα αφού επισκέφτηκα τρέχοντας την τουαλέτα, εξακολουθούσα όμως να νιώθω ένα σφίξιμο στη βουβωνική χώρα. Καθώς περνούσαν οι ώρες, ο πόνος μετατράπηκε σε ανάγκη να ουρήσω ξανά, ξυπνώντας με στη μία ή στις δύο το πρωί. Πήγα ξανά στο μπάνιο – σαν να έβλεπα όμως κάποιον εφιάλτη, η ούρηση δεν με ανακούφιζε. Το σφίξιμο επέμενε, δεν δεχόταν πια εντολές από το σώμα μου. Πέρασα τη νύχτα άγρυπνος, καταγής στο δάπεδο του μπάνιου, ουρώ-

ντας κάθε τόσο σε μια μάταιη προσπάθεια να απενεργοποιήσω τον σωματικό συναγερμό που είχε σημάνει.

Η επόμενη μέρα ξημέρωσε και, ως όφειλα, έκανα μια επίσκεψη στον οικογενειακό μας γιατρό ο οποίος υπέθεσε ότι είχα κάποια ουρολοίμωξη και μου συνταγογράφησε αντιβιοτικά. Το τεστ όμως βγήκε αρνητικό, όπως και τα τεστ που ακολούθησαν για πιο δυσνόητες παθήσεις. Ο πόνος δεν έλεγε να υποχωρήσει. Από κει και πέρα, το χρονοδιάγραμμα των γεγονότων είναι κάπως θολό. Η μνήμη μου ήταν πάντα φτωχή και η ιατρική γραφειοκρατία με εμπόδισε να μεταφέρω τον ιατρικό μου φάκελο από το Πίτσμπουργκ στο MIT, όταν μετακόμισα εκεί έντεκα χρόνια αργότερα.

Όμως δεν θα ξεχάσω ποτέ τα κυριότερα επεισόδια. Πρώτα, μια ουροδυναμική μελέτη στην οποία μου πέρασαν καθετήρα, με έβαλαν να πιω μια δεξαμενή υγρά και να ουρήσω σε ένα μηχάνημα που μετρούσε την ένταση, τη ροή και τη λειτουργικότητα. Όλα φυσιολογικά. Δεύτερον, μια κυστεοσκόπηση, στην οποία ένας αμούστακος ουρολόγος εισήγαγε, πόντο πόντο, ένα παλιομοδίτικο κυστοσκόπιο, σαν τηλεσκοπική κεραία ραδιοφώνου, στην ουρήθρα μου. Ο πόνος ήταν τέτοιος ώστε να με πείσει ότι σίγουρα κάτι κακό υπήρχε εκεί κάτω, αλλά τα αποτελέσματα βγήκαν πάλι αρνητικά: τίποτε κλινικά ενδιαφέρον· καμία ορατή βλάβη ή μόλυνση στην κύστη ή οπουδήποτε κατά μήκος της. Το νοσοκομείο πρέπει να είχε πολλή δουλειά εκείνη τη μέρα, γιατί ο γιατρός και η νοσοκόμα ξέχασαν να μου πουν ότι τα αποτελέσματα των εξετάσεων ήταν αρνητικά. Ξανάβαλα με δυσκολία τα ρούχα μου, πήρα εξιτήριο από μόνος μου, κατηφόρισα κουτσαίνοντας τη λεωφόρο Φορμπς κι επέστρεψα στον γελοίο, γοθτικού στιλ ουρανοξύστη όπου δούλευα, με τον πρησμένο φαλλό του Καθεδρικού Ναού της Μάθησης του Πίτσμπουργκ να ορθώνεται από πάνω μου, ενώ ο δικός μου έσταζε αίμα στο εσώρουχό μου.

Έκανα μια τελευταία διαβούλευση με έναν άλλο ουρολόγο στο

Πίτσμπουργκ. Είχα αρχίσει πια να συνηθίζω σε αυτά που αποκαλούσα «τα συμπτώματά μου» – κατάφερα να κοιμάμαι παρ' όλη τη δυσφορία. Ζούσα λίγο πολύ τη ζωή μου, με υπόκρουση το μόνιμο βουητό του πόνου μου. Ο ουρολόγος μου είπε να συνεχίσω να κάνω ό,τι έκανα. «Δεν ξέρω πώς να εξηγήσω την αίσθηση» είπε. «Δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο αίτιο. Δυστυχώς, δεν είναι σπάνιο φαινόμενο αυτό. Προσπάθησε όσο μπορείς να το αγνοήσεις». Μου συνταγογράφησε μια χαμηλή δόση Neurontin, ενός αντισπασμωδικού παυσίπονου που σκοπό είχε να με διευκολύνει στον ύπνο και μ' έστειλε στην ευχή του Θεού. Ακόμα δεν είμαι σίγουρος αν το φάρμακο ήταν πλασέμπο. Πίστευα ότι με βοηθούσε, αλλά λίγα χρόνια αργότερα σταμάτησα να το παίρνω και δεν παρατήρησα καμία διαφορά.

Και για δεκατρία χρόνια περίπου, αυτό ήταν όλο. Ούτε διάγνωση ούτε θεραπεία. Προσπαθούσα να αγνοώ τον πόνο και αφοσιώθηκα στη δουλειά, υπομένοντας με αγωνία εξάρσεις που ενίοτε κατέστρεφαν την καθημερινότητα και τον ύπνο μου. Εντωμεταξύ, η υπόλοιπη οικογένειά μου ανέβαινε τον δικό της γολγοθά. Το 2008, η μητέρα της συζύγου μου διαγνώστηκε με καρκίνο των ωοθηκών τρίτου σταδίου. Η πεθερά μου είναι η συγγραφέας και κριτικός Σούζαν Γκούμπαρ που συνέγραψε από κοινού με τη Σάντρα Γκίλμπερτ το βιβλίο *Η τρελή στη σοφία*, ένα κλασικό έργο του φεμινισμού που αναρωτιόταν «αν η πένα είναι ένα μεταφορικό πέος».¹ Σαν γυναίκα ανεμοστρόβιλος που ήταν, μεταβόλισε την ασθένειά της μέσα από τη συγγραφή, περιγράφοντας με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες τη φρικτή χειρουργική επέμβαση «ογκομείωσης» για να αφαιρεθούν οι πλέον ορατοί όγκοι, την επακόλουθη χημειοθεραπεία, την οδυνηρή εισαγωγή σωλήνων παροχέτευσης που δεν κατάφεραν να ανακουφίσουν τη μετεγχειρητική λοίμωξη, και τελικά την ειλεοστομία της. Τα *Απομνημονεύματα μιας ογκομειωμένης γυναίκας* που εξέδωσε περιέχουν ατάκες από συγγραφείς και καλ-

λιτέχνες που πέρασαν ο καθένας τη δική του αρρώστια, συμπεριλαμβανομένου και ενός νεύματος στη Βιρτζίνια Γουλφ,² που κατέκρινε τη σιωπή της λογοτεχνίας σχετικά με το θέμα της ασθένειας με το γνωστό «Πώς είναι να είσαι άρρωστος», γραμμένο με το χαρακτηριστικό κόσμιο και καθωσπρέπει ύφος της. «Σχεδόν δεν μπορείς να καταλάβεις αν η γυναίκα αυτή είχε έντερα ή όχι» παραπονιέται η συγγραφέας Χίλαρι Μαντέλ,³ που διηγείται τη δική της φρικτή εγχείρηση στο βιβλίο της *Συνάντηση με τον διάβολο*. Το βιβλίο της Σούζαν διορθώνει τις παραλείψεις της Γουλφ, περιγράφοντας με κάθε λεπτομέρεια τις βασανιστικές απόπειρές της να αφοδεύσει μετά την εγχείρηση της ογκομείωσης που της αφάιρεσε και μισό μέτρο από το έντερό της, τον φόβο της μήπως λερωθεί δημοσίως, το «κρεβάτι του πόνου» στο οποίο παρέμεινε επί δεκαεπτά μέρες καθώς οι σωλήνες δεν κατάφερναν να κάνουν τη δουλειά για την οποία προορίζονταν, τα περιττώματα που ανέβλυζαν από το «στόμιο» της ειλεοστομίας της, και τις επίμονες αναπηρίες που της προκαλούσαν ο καρκίνος και οι θεραπείες του. «Λίγο πάνω από έξι μήνες μετά την τελευταία χημειοθεραπεία» γράφει «εξακολουθούσα να μην αισθάνομαι τα πόδια μου και δεν μπορούσα να σταθώ όρθια έστω και για λίγα λεπτά χωρίς να αρχίσω να πονάω και να εξαντλούμαι». ⁴ Παρ' όλα αυτά, παραμένει ζωντανή μέχρι σήμερα, κόντρα στα προγνωστικά, χάρη σε μια δοκιμή φαρμάκου που πέτυχε αυτό που δεν κατόρθωσε ο τρίτος γύρος της χημειοθεραπείας.

Παράλληλα, η κόρη της και σύζυγός μου Μάρα διαγνώστηκε με μια δερμοειδή κύστη στην αριστερή ωθήκη της – «δερμοειδής» λέγεται η κύστη εκείνη από την οποία μπορούν να φυτρώσουν δόντια και τρίχες–, η οποία έπρεπε να αφαιρεθεί χειρουργικά. Θεωρείται άτομο υψηλού κινδύνου για καρκίνο του μαστού και των ωοθηκών εξαιτίας του γονιδίου BRCA2 που κληρονόμησε από τη μάνα της και παρακολουθείται τακτικά. Ο πεθερός μου επιβίω-

σε από μια εγχείρηση ανοικτής καρδιάς και, πίσω στην Αγγλία, η μητέρα μου διαγνώστηκε κι αυτή με πρώιμο Αλτσχάιμερ.

Παραθέτω τις δοκιμασίες αυτές, όχι επειδή είμαστε καθ' οιονδήποτε τρόπο μια οικογένεια αποτελούμενη από Ιώβ, αλλά επειδή είμαι σίγουρος ότι δεν παρεκκλίνουμε σε τίποτε από τον μέσο όρο. Όλοι ερχόμαστε αντιμέτωποι, κάθε τόσο, με αρρώστιες και περιστασιακή ανημποριά. Όλοι ξέρουμε κάποιον που πάσχει από καρκίνο, από καρδιοπάθεια, από χρόνια πόνο. Την εποχή του Covid-19, έχουμε πια φίλους και συγγενείς που υπέφεραν ή και πέθαναν, συχνά μόνοι τους. Είναι αδύνατο να αγνοήσουμε την ευθραυστότητα της υγείας μας και όλων όσα εξαρτώνται απ' αυτήν. Ακόμα και οι πιο γεροί ανάμεσά μας δεν μπορούν να αγνοήσουν τα σημάδια του γήρατος, τις ικανότητες που χάνουν όταν βγουν από τη δημογραφική ομάδα που οι ακτιβιστές για τα δικαιώματα των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες κάποτε βάφτισαν «προσωρινά αρτιμελείς»: οι αναπηρίες πρέπει να είναι σημαντικές για κάθε άνθρωπο που ελπίζει να γεράσει. Το ότι η ζωή μας δεν είναι ιδανική δεν σημαίνει πως φτύνουμε τον κόρφο μας, εγκαταλείποντας το σώμα μας στην τύχη του. Απεναντίας, αναρωτιόμαστε πώς μπορούμε να ζήσουμε με το δυσλειτουργικό σώμα που έχουμε.

Ένα από τα πιο θεμελιώδη μαθήματα που συναντάμε σε πρόσφατα έργα στη φιλοσοφία της ιατρικής είναι η ανάγκη να είμαστε προσεκτικοί με τις λέξεις που χρησιμοποιούμε. Ξεκινώντας από την ιδέα ότι η υγεία είναι η σωστή λειτουργία του σώματος και των οργάνων του, όλο και περισσότεροι συμφωνούν ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη νόσο – μια κατηγορία δυσλειτουργίας⁵– και την *αρρώστια*, τον αρνητικό αντίκτυπο της ασθένειας στο βιοτικό μας επίπεδο. Η αρρώστια είναι βιολογική· η νόσος είναι, τουλάχιστον έως κάποιο βαθμό, «φαινομενολογική» – ζήτημα της αίσθησης

της ζωής. Όπως λένε οι φιλόσοφοι, το αν θα χειροτερέψει η νόσος τη ζωή μας «εξαρτάται». Σε γενικές γραμμές, το πόσο άνετα ζεις όταν το σώμα σου δυσλειτουργεί εξαρτάται από τα συμπτώματα, τα οποία με τη σειρά τους εξαρτώνται από την τύχη και το κοινωνικό επίπεδο. Αν έχεις δωρεάν πρόσβαση στα φάρμακα, μία σοβαρή νόσος όπως ο διαβήτης τύπου 1 μπορεί να μη σε κάνει να νιώσεις άρρωστος αν δεν έχεις περίθαλψη, ακόμα και μια δυσεντερία αρκεί για να σε σκοτώσει. Κατά συνέπεια, οι νόσοι κατανέμονται πιο άνισα απ' ό,τι οι αρρώστιες, ανάλογα με τον πλούτο, τη φυλή και την εθνικότητα.

Τα πράγματα είναι ακόμα πιο ευαίσθητα αναφορικά με τις αναπηρίες, τόσο τις μακροπρόθεσμες όσο και αυτές που συσσωρεύονται καθώς μεγαλώνουμε και γερνάμε. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι ακτιβιστές της αναπηρίας προσπαθούν να προωθήσουν μια κοινωνική αντίληψη του τι σημαίνει να είναι κανείς σωματικά ανάπηρος. Στα *Έκτακτα σώματα*, η κριτικός Ρόζμαρι Γκάρλαντ-Τόμσον ήθελε να μεταφέρει «την αναπηρία από το βασίλειο της ιατρικής σε αυτό των πολιτικών μειονοτήτων». ⁶ Η κινητοποίηση αυτών των μειονοτήτων ήταν που οδήγησε στη θέσπιση του Νόμου για τους Αμερικανούς με Αναπηρίες στις ΗΠΑ και του Νόμου των Διακρίσεων κατά των Αναπήρων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η αναπηρία αποτελεί κεντρικό ζήτημα όσων μάχονται για τις πολιτικές ελευθερίες.

Χρειάστηκε να περάσει καιρός μέχρι να μεταναστεύσουν οι ιδέες αυτές και στη δική μου γωνιά της φιλοσοφίας, αλλά ένα πρόσφατο βιβλίο της φιλοσόφου Ελίζαμπεθ Μπαρνς συμφωνεί: «Το να είναι κανείς σωματικά ανάπηρος δεν σημαίνει ότι το σώμα του είναι ελαττωματικό, αλλά απλώς μειονοτικό». ⁷ Η Γκάρλαντ-Τόμσον και η Μπαρνς δεν συμφωνούν σε όλα: διαφωνούν ως προς τη φύση, ή τη «μεταφυσική», της αναπηρίας. ⁸ Το κοινό έδαφος όμως ανάμεσά τους –όπως και για πολλούς άλλους θεωρητικούς και

ακτιβιστές της αναπηρίας– είναι ότι, αν εξαιρέσεις την προκατάληψη και την έλλειψη υποδομών και προσβασιμότητας, η σωματική αναπηρία δεν κάνει τη ζωή χειρότερη. Όπως το να είσαι γκέι σε μια ομοφοβική κουλτούρα, έτσι και το να είναι κανείς ανάπηρος μπορεί να επιφέρει δυσκολίες, αλλά αυτό συνιστά αποτυχία της κοινωνίας, όχι κάτι φυσικό κι αναπόφευκτο. Η ίδια η σωματική αναπηρία δεν αποτελεί εμπόδιο στην καλή ζωή.

Ο ισχυρισμός αυτός προκαλεί προβληματισμούς και συναντάει αντίσταση. Οι φιλόσοφοι εκλαμβάνουν συχνά την επιβολή μιας αναπηρίας ως παράδειγμα σωματικού τραυματισμού ή βλάβης.⁹ Και οι αρτιμελείς βλέπουν με τρόμο το ενδεχόμενο να κουφαθούν, να τυφλωθούν ή να μην μπορούν να περπατήσουν. Όσο εύκολο όμως κι αν είναι να τον παρεξηγήσουμε, ο ισχυρισμός των ακτιβιστών είναι αληθινός: αν υπήρχαν αρκετές υποδομές, η σωματική αναπηρία δεν θα μας εμπόδιζε να ζήσουμε μια ζωή που να μην είναι αισθητά χειρότερη από τον μέσο όρο.

Αν εκλάβουμε τη σωματική αναπηρία ως μια κατηγορία φανεράς σωματικής δυσλειτουργίας, τότε περισσότερο προσιδιάζει σε πάθηση παρά σε αρρώστια. Η σωματική δυσλειτουργία είναι βιολογική· οι συνέπειές της στη ζωή μας εξαρτώνται από τις περιστάσεις μας. Αυτό σημαίνει ότι, κατά μία έννοια, η σωματική αναπηρία δεν είναι κακή από μόνη της. Αν επιδεινώνει τη ζωή σου, αυτό οφείλεται στο ότι επηρεάζει τον τρόπο που ζεις. Το ηθικό αυτό δίδαγμα το άντλησα από την ταοϊστική παραβολή με την τύχη ενός αγρότη, την οποία διάβασα στο εξαιρετικό εικονογραφημένο βιβλίο του Τζον Τζ. Μουθ *Μικρά ζεν*.¹⁰ Όταν το άλογο του αγρότη το σκάει από τον στάβλο, οι γείτονές του τον παρηγορούν: «Τι ατυχία!» – «Ίσως» απαντάει ο αγρότης. Το άλογό του επιστρέφει παρέα με άλλα δύο: «Τι τύχη!» – «Ίσως» απαντάει ξανά ο αγρότης. Ο γιος του επιχειρεί να καθαλήσει ένα από τα αδάμαστα άλογα και σπάει το πόδι του. «Τι ατυχία!» – «Ίσως». Εξαιτίας του σπασμένου ποδιού, ο

γιος του κηρύσσεται ανίκανος να στρατευτεί στον πόλεμο. «Τι τύχη!» – «Ίσως» απαντάει ο αγρότης...

Εξαρτάται επομένως. Και συγκεκριμένα: το αν μια σωματική αναπηρία θα καταστήσει τη ζωή σου καλύτερη ή χειρότερη εξαρτάται σε γενικές γραμμές από τις συνέπειές της. Επιπλέον, υπάρχει πια πληθώρα στοιχείων που αποδεικνύουν ότι, ακόμα και στον κόσμο ως έχει σήμερα, οι συνέπειες αυτές δεν είναι τόσο κακές: οι σωματικά ανάπηροι δεν αξιολογούν την προσωπική τους ευζωία ως αισθητά χειρότερη απ' ό,τι οι υπόλοιποι άνθρωποι. «Πληθώρα ερευνητικών πορισμάτων έχει αποδείξει ότι οι άνθρωποι που αποκτούν κάποιες αναπηρίες δεν βιώνουν ιδιαίτερη ή μόνιμη περιστολή στην απόλαυση της ζωής τους»¹¹ καταλήγει μια έρευνα που δημοσιεύτηκε πρόσφατα.

Παρά ταύτα, οι προβληματισμοί παραμένουν. Δεν χωρεί αμφιβολία ότι το να χρειάζεσαι αναπηρικό καροτσάκι ή το να είσαι τυφλός ή μουγγός σε αποξενώνουν από πράγματα που έχουν αξία: την απόλαυση ενός μοναχικού περιπάτου· τη θέα ενός τοπίου· τα κελαηδήματα στο δάσος. Κατ' αυτή την έννοια, η σωματική αναπηρία είναι οδυνηρή. Όπως μας θυμίζει όμως η παραβολή με την τύχη του αγρότη, αυτή μπορεί να έχει και αναπάντεχα πλεονεκτήματα. Αν όλα τα υπόλοιπα παραμείνουν σταθερά, πώς είναι δυνατόν τέτοιες αναπηρίες να μην κάνουν τη ζωή σου χειρότερη; Αυτό δεν συμβαίνει όταν στερείσαι κάτι που θεωρείς καλό;

Ο προβληματισμός αυτός πηγάζει από τα λάθη γύρω από τη φύση της καλής ζωής που ανάγονται στην εποχή του Αριστοτέλη. Το ζήτημα δεν είναι απλώς ότι ο Αριστοτέλης ασχολείται εμμονικά με την ιδανική ζωή, αυτή που θα διάλεγες αν σου δινόταν η επιλογή, ούτε ότι θεωρεί οποιοδήποτε είδος σωματικής αναπηρίας ως ασύμβατο με την καλή ζωή. Το πρόβλημα είναι ότι θεωρεί πως η ιδανική ζωή είναι αυτή από την οποία «δεν λείπει τίποτε».¹² Είναι «το πιο επιθυμητό πράγμα» στο οποίο δεν μπορούμε να προσθέ-

σουμε κάτι.¹³ Αν έλειπε κάτι από την *ευδαιμονία*, ισχυρίζεται, η πρόσθεσή του θα μετρούσε ως βελτίωση· αλλά είναι ήδη η καλύτερη. Αυτό ταιριάζει με το όραμα του Αριστοτέλη για μια μοναδική, ιδανική ζωή, οργανωμένη γύρω από μία και μοναδική ασχολία – την περισυλλογή, όπως αποδεικνύεται, και όχι τη ζωή ενός επιτυχημένου πολιτικού, όπως θα μας έκαναν να πιστέψουμε τα πρώτα εννιά βιβλία των *Ηθικών Νικομαχείων* του.

Η μονομανία του Αριστοτέλη παραγνωρίζεται από τους σύγχρονους συγγραφείς που τον έχουν επιστρατεύσει στο πεδίο της αυτοβοήθειας. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί ο ψυχολόγος Τζόνθαν Χάιντ: «Όταν έλεγε ότι η ευτυχία ή η *ευδαιμονία* είναι μια “πνευματική δραστηριότητα σε συμφωνία με την αριστεία και την αρετή” γράφει ο Χάιντ, «ο Αριστοτέλης δεν έλεγε ότι ευτυχία είναι να δίνεις ελεημοσύνη στους φτωχούς και να καταπιέζεις τις σεξουαλικές σου ορμές. Έλεγε ότι καλή είναι η ζωή όπου αναπτύσσεις τις ικανότητές σου, αντιλαμβάνεσαι τις δυνατότητές σου και γίνεσαι αυτός που η φύση σου σε προορίζει να γίνεις».¹⁴ Εκτός όμως από το γεγονός ότι ήταν λιγότερο απελευθερωμένος σεξουαλικά, ο Αριστοτέλης έλεγε *ακριβώς* αυτό που ο Χάιντ ισχυρίζεται ότι δεν έλεγε. Για τον Αριστοτέλη, *ευδαιμονία* είναι μια ζωή πνευματικής αριστείας, διαλογισμού για το σύμπαν και τους νόμους του, ή, αλλιώς, μια ζωή πρακτικής αρετής – θάρρους, μέτρου, γενναιοδωρίας, δικαιοσύνης, φιλίας, περηφάνιας – στην οποία η τύχη έχει χαρίσει απλόχερα τα δώρα της. Δεν υπάρχει χώρος στη σκέψη του Αριστοτέλη για πληθώρα από «αρκετά καλές» ζωές, στις οποίες κάθε ξεχωριστός άνθρωπος αναπτύσσει τα δικά του ταλέντα, ενδιαφέροντα και προτιμήσεις.

Πρέπει εξάπαντος να εναντιωθούμε στις ακόλουθες δύο ιδέες: στην οφθαλμαπάτη μιας ζωής τόσο τέλει ώστε να μην της λείπει τίποτα· και στην πίστη ότι υπάρχει μόνο ένα μονοπάτι που θα μας οδηγήσει στην προκοπή. Όταν σκέφτομαι τους ήρωές μου, αν-

θρώπους που έζησαν τόσο καλά όσο μπορεί να ζήσει κανείς –και έζησαν ζωή που επ’ ουδενί δεν ήταν τέλεια–, αυτό που προσέχω αμέσως είναι το πόσο διαφορετικοί είναι μεταξύ τους: ο Μάρτιν Λούθερ Κινγκ· η Άιρις Μέρντοχ· ο Μπιλ Βικ· ένας πολιτικός οραματιστής και ακτιβιστής· μια συγγραφέας και φιλόσοφος· κι ένας επιχειρηματίας απ’ τον χώρο του μπίτζμπολ. Η συνέχεια της λίστας είναι εξίσου πολυποίκιλη: ο δάσκαλός μου Ν.Χ. Μέλορ· το σύμβολο του Ταλμούδ, ο ραβίνος Χιλέλ· η επιστήμων Μαρία Κιουρί... Φτιάξτε κι εσείς τη δική σας λίστα. Είμαι σίγουρος ότι τα μέλη της δεν θα έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους.

Η ποικιλότητα αυτή αποδεικνύει ότι δεν υπάρχουν κανόνες για το ποιος μπορεί να ζήσει καλά, ασχέτως τι δίδασκε ο Αριστοτέλης τόσους αιώνες πριν. Δεν υπάρχει μόνο μία δραστηριότητα που θα αγαπήσουμε –είτε η περισυλλογή είτε η πολιτική–, αλλά μια τεράστια γκάμα επιλογών, από τη μουσική, τη λογοτεχνία, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο μέχρι τα αθλήματα και τα παιχνίδια, τις συζητήσεις με τους φίλους και την οικογένειά μας, το ουσιαστικό έργο του γιατρού, του νοσοκόμου, του δασκάλου, του αγρότη, του εργαζόμενου στον τομέα της καθαριότητας, την εμπορευματοποίηση των καινοτομιών, την επιστήμη, τόσο την αγνή όσο και την εφαρμοσμένη... και ναι, ακόμα και τη φιλοσοφία.

Δεν λέμε εδώ ότι δεν υπάρχουν και όρια. Ο Αριστοτέλης μπορεί να έκανε λάθος όταν εστίαζε σε μια μοναδική, ιδανική ζωή, αλλά είχε απόλυτο δίκιο όταν έλεγε ότι η ενασχόληση με κάποια πράγματα αξίζει τον κόπο, ενώ με άλλα όχι. Ας πάρουμε για παράδειγμα τον Μπάρτλμπι από το ασύγκριτο διήγημα «Μπάρτλμπι, ο γραφιάς» του Χέρμαν Μέλβιλ.¹⁵ Η ιστορία, που την αφηγείται ένας νωχελικός αλλά καλοπροαίρετος δικηγόρος που προσλαμβάνει τον Μπάρτλμπι ως γραφιά, έχει ως κεντρικό άξονα την ξαφνική άρνηση του Μπάρτλμπι να κάνει τη δουλειά για την οποία έχει προσληφθεί. Όταν ο δικηγόρος του ζητάει να διαβάσει ένα κείμε-

νο, ο Μπάρτλμπι, «με μια περίεργα ήπια, σταθερή φωνή, απάντησε: “Θα προτιμούσα να μην το κάνω”». ¹⁶ Από κει κι έπειτα, τα πράγματα γίνονται ολοένα και χειρότερα. Ο Μπάρτλμπι επαναλαμβάνει το μότο του ξανά και ξανά, χωρίς να δικαιολογήσει ποτέ τη στάση του. Προτιμάει να μην τρώει τίποτε άλλο από μπισκότα με τζίντζερ· να μη μιλάει με τους συναδέλφους του και να μην ελέγχει αν υπάρχουν γράμματα στο ταχυδρομείο· να μη βοηθήσει τον δικηγόρο κρατώντας την άκρη μιας ταινίας· να μη φεύγει ποτέ από τη δουλειά – μετακομίζει μάλιστα στο γραφείο· να μην απαντάει σε ερωτήσεις για τη ζωή του επειδή προτιμάει να τον αφήνουν ήσυχο· να μην εγκαταλείψει το γραφείο ακόμα κι όταν τον απολύσουν· να μη γράφει πια, αλλά επίσης και να μη συγκατοικήσει με τον δικηγόρο ή να βρει άλλη δουλειά· και όταν τον ρίχνουν διά της βίας στη φυλακή, να σταματήσει να τρώει – μέχρι τον θάνατό του. Όσο συμπαθής κι αν μας φαίνεται ο Μπάρτλμπι, οι επιθυμίες του δεν έχουν καμία λογική.

Προκύπτει επομένως ότι οι επιθυμίες δεν είναι όλες ίσες: υπάρχουν όρια στο τι έχει αξία ως τέτοια. Μέσα στα όρια αυτά όμως, μπορούμε να προκόψουμε με άλλους τρόπους και να ασχοληθούμε με αμέτρητα πράγματα. Όταν απορροφήσουμε τον πλουραλισμό των δυνατοτήτων αυτών που ανοίγονται μπροστά μας, η ιδέα ότι καλή είναι η ζωή που «δεν της λείπει τίποτε» ¹⁷ αρχίζει να ακούγεται γελοία. Αυτό είναι κάτι που δεν ίσχυσε ποτέ ξεκάθαρα στη ζωή των διάσημων ανθρώπων που ανέφερα πιο πάνω, μιας και όλες τους είχαν και ελαττώματα και εξόφθαλμες ελλείψεις. Και δεν υπάρχει νόημα στο να είναι κανείς πολυπράγμων και να ασχολείται με παν επιστητό, να αγαπάει κάθε είδος μουσικής, κάθε βιβλίο, κάθε τέχνη· κάθε άθλημα· κάθε χόμπι· και να δουλεύει ως επιστάτης-νοσοκόμος-καθηγητής-ποιητής-ιερέας.

Ο Καρλ Μαρξ έγραφε ότι στην «κομμουνιστική κοινωνία [...] μπορώ να κάνω ένα πράγμα σήμερα κι ένα άλλο αύριο, να κυνηγάω

το πρωί, να ψαρεύω το απόγευμα, να σαλαγάω το κοπάδι μου το βράδυ, να κάνω κριτική μετά το βραδινό, φτάνει να έχω μυαλό».¹⁸ Αλλά ακόμα και ο Μαρξ δεν τόλμησε να ισχυριστεί πως το ότι μπορούσε σήμαινε κιάλας πως έπρεπε. Το ότι κάτι έχει αξία δεν προεξοφλεί πως πρέπει να ασχοληθούμε απαραίτητως μαζί του. Το μόνο που σημαίνει είναι ότι πρέπει να το θεωρούμε κάτι που αξίζει να το διαφυλάξουμε και να το διατηρήσουμε.¹⁹ Δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα αν μας είναι αδιάφορη η τζαζ, δεν βρίσκουμε ενδιαφέρον στην κλασική μουσική ή το μπλακ μέταλ: περί ορέξεως, κολοκυθόπιτα. Αρκεί να θέλουμε απλώς να εξακολουθήσουν να υπάρχουν έτσι ώστε να τα απολαμβάνουν αυτοί που τους αρέσουν. Στην πράξη, η καλή ζωή είναι επιλεκτική, περιορισμένη, αποσπασματική. Έχει καλά πράγματα μέσα της, όμως τα αμέτρητα άλλα που πρέπει να παραλείψει δεν την καθιστούν ελλιπή. Δεν αποτελεί κατάρα για τη ζωή μου το ότι δεν μου αρέσει η προροφαηλιτική τέχνη ή το ότι δεν ξέρω πώς να φτιάξω έναν φράχτη. Έχω αρκετά πράγματα να με απασχολούν.

Με τον κίνδυνο να ακουστώ σαχλός: αυτός είναι ο λόγος που η σωματική αναπηρία δεν μας εμποδίζει κατά κανόνα να ζήσουμε καλά. Ναι, οι αναπηρίες μάς εμποδίζουν να ασχοληθούμε με πράγματα που έχουν αξία. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι πράγματι ζημιόγONES. Κανείς δεν έχει πρόσβαση ή χώρο όμως στη ζωή του για καθετί που έχει αξία – ούτως ή άλλως και δεν θα πάθουμε κάτι αν δεν υποψιαστούμε ποτέ καν ότι υπάρχουν κι άλλα καλά πράγματα εκεί έξω. Οι περισσότερες αναπηρίες μάς αφήνουν αρκετό περιθώριο για πράγματα που έχουν αξία, έτσι ώστε να ζούμε ζωή που δεν στερείται τίποτα σε σχέση με τον μέσο όρο – και μπορεί κάλλιστα να βρίσκεται και πάνω απ' αυτόν.

Η ενασχόληση του Μπιλ Βικ με το μπέιζμπολ ξεκίνησε²⁰ ως πωλητής ποπκόρν στο γήπεδο των Chicago Cubs, ενώ ο πατέρας του Μπιλ Βικ ο Πρεσβύτερος ήταν ο ιδιοκτήτης της ομάδας. Στη

συνέχεια, έγινε ιδιοκτήτης και γενικός διευθυντής σε μια σειρά από άλλες ομάδες μπέιζμπολ· πρώτα στους Milwaukee Brewers όταν αυτοί έπαιζαν στην ερασιτεχνική κατηγορία και στη συνέχεια στους Cleveland Indians, στους St. Louis Browns και τους Chicago White Sox στο επαγγελματικό πρωτάθλημα. Ο Βικ συνέβαλε στην ανανέωση του μπέιζμπολ, δίνοντας το πρώτο συμβόλαιο σε μαύρο παίκτη στην Αμερική Λιγκ. Ο Βικ σκόρπιζε χαρά στους οπαδούς των ομάδων του ακόμα κι όταν εκείνες έχαναν, καθώς ήταν ο πρώτος που συνέλαβε την ιδέα για τα πανταχού παρόντα σήμερα θεάματα στα διαλείμματα μεταξύ των ημίχρονων του μπέιζμπολ· τη μουσική, τα ζογκλερικά, τη συμμετοχή των θεατών. Κέρδισε επίσης και πρωταθλήματα, πρώτα με τους Indians το 1948 και κατόπιν με τους White Sox το 1959. Ο Βικ εγκατέστησε και το πρώτο «ταμπλό με βεγγαλικά», το οποίο εξαπέλυε πυροτεχνήματα κάθε φορά που σκόραραν οι White Sox. Κι όλα αυτά τα κατάφερε ενώ υπέφερε παράλληλα από έναν τραυματισμό στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ο οποίος οδήγησε σε ακρωτηριασμό πρώτα στη δεξιά πατούσα και κατόπιν σε άλλα μέρη του ποδιού.

Η Χάριετ ΜακΜπράιντ Τζόνσον, που γεννήθηκε με μυϊκή δυστροφία, έγινε δικηγόρος και ακτιβίστρια για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες. Παρά τις λίγες πιθανότητες που είχε να φτάσει σε μέση ηλικία,²¹ μη μπορώντας να περπατήσει, στην πορεία έχασε τον έλεγχο των χεριών της και την ικανότητα να καταπίνει τις περισσότερες στερεές τροφές. Παρ' όλα αυτά, η Τζόνσον είχε τρελές ιστορίες να διηγηθεί στα απομνημονεύματά της, όπως η διαμαρτυρία της στον Τηλεοπτικό Μαραθώνιο του Τζέρι Λούις για τη μυϊκή δυστροφία, η απρογραμμάτιστη εκστρατεία της για να εκλεγεί μέλος του δημοτικού συμβουλίου του Τσάρλεστον, η επίσκεψη στην Κούβα, η φωτογράφησή της για τους *New York Times* και το ντιμπέιτ με τον φιλόσοφο Πίτερ Σίνγκερ, ο οποίος υποστηρίζει ότι θα πρέπει να επιτρέπεται στους γονείς παιδιών που γεν-

νιούνται με μυϊκή δυστροφία να τους κάνουν ευθανασία. Η απάντησή της στον Σίνγκερ είναι η λακωνική εκδοχή του δικού μου επιχειρήματος. «Είμαστε σε "χειρότερη θέση";» αναρωτιέται η Τζόνσον. «Δεν νομίζω. Όχι κατά κανέναν ουσιαστικό τρόπο. Υπάρχουν πάρα πολλές μεταβλητές». ²² Υπάρχουν πάρα πολλές ευκαιρίες, πάρα πολλά ενδεχόμενα να μπορεί κάποιος να ζήσει καλά.

Αυτά είναι τα φιλοσοφικά θεμέλια των ερευνών που δείχνουν πόσο ανθεκτικοί είμαστε στ' αλήθεια: η εξήγηση και η επικύρωση της διαπίστωσης ότι σε γενικές γραμμές οι άνθρωποι που πάσχουν από σωματικές αναπηρίες δεν είναι σε χειρότερη θέση από τους υπόλοιπους. Και αν αυτό μας ακούγεται πολύ καλό για να είν' αληθινό, έχουμε να πούμε τα εξής δύο πράγματα. Πρώτον, πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί πιστεύουμε ότι η ζωή ενός ανάπηρου είναι κατ' ανάγκην χειρότερη απ' αυτήν του μέσου ανθρώπου: στηριζόμαστε στον φόβο και τις προκαταλήψεις μας ²³ ή σε κάποια ουσιαστική μαρτυρία; (Η συγκινητική διήγηση της Τζόνσον για την αναμέτρησή της με τον Σίνγκερ είναι από μόνη της ένα μάθημα στην ηθική ²⁴ όλοι θα είχαν πολλά να κερδίσουν διαβάζοντάς την.) Δεύτερον, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τις περιπλοκές. Καταρχήν είναι διαφορετικό να γεννιέται κανείς ανάπηρος από το να γίνεται στην πορεία. Το να γεννιέσαι ανάπηρος είναι συμβατό με μια καλή ζωή, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι το να γίνεις ανάπηρος δεν είναι τραυματική εμπειρία. Συχνά είναι. Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε όμως από τα εμπειρικά δεδομένα είναι ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το τραύμα είναι πιο βραχύβιο απ' όσο θα νομίζαμε. ²⁵

Οι δύσπιστοι φιλόσοφοι θα αναρωτηθούν ²⁶ γιατί δεν επιβάλλουμε αναπηρίες στους ανθρώπους αν δεν κάνουν τη ζωή αισθητά χειρότερη. Δίκαιο το ερώτημα. Ένα μέρος της απάντησης είναι ότι η προσαρμογή στην αναπηρία είναι δύσκολη. ²⁷ Ένα άλλο μέρος είναι ότι είναι λάθος να επεμβαίνεις στη σωματική αυτονομία των

άλλων,²⁸ είτε τους προκαλέσεις σοβαρή σωματική βλάβη είτε όχι. Όμως υπάρχει και κάτι ακόμα που πρέπει να πούμε. Επιτρέπεται να βλάψεις κάποιον αν η βλάβη αυτή προλάβει μία μεγαλύτερη και σοβαρότερη: επιτρέπεται να μου σπάσεις το πόδι για να με βγάλεις αναισθητο από το φλεγόμενο όχημά μου. Δεν επιτρέπεται όμως να βλάψεις απλώς κάποιον όταν το καθαρό αποτέλεσμα δεν θα είναι κακό. Σε ένα καυστικό νοητικό πείραμα,²⁹ η φιλόσοφος Σόνα Σίφριν φαντάζεται κάποιον να ρίχνει πλάκες χρυσοῦ από ένα ελικόπτερο στα κεφάλια ανυποψίαστων περαστικών κι όποιον πάρει ο χάρος. Τα θύματα αυτής της «γενναιοδωρίας» μπορεί σε τελική ανάλυση να βγουν κερδισμένα από τη βλάβη που θα έχουν υποστεί. Θα ανακάμψουν από τον τραυματισμό τους, θα χρησιμοποιήσουν τον χρυσό για να καλύψουν τη λυπητερή του νοσοκομείου και στο τέλος θα τους μείνουν και τα ρέστα. Αυτό που έκανε όμως ο ευεργέτης τους ήταν λάθος. Στο ίδιο πνεύμα,³⁰ η πρόκληση αναπηρίας είναι πρόκληση τραυματισμού –αν πάρουμε σαν παράδειγμα την απώλεια της όρασης, της ακοής ή της κινητικότητας– και είναι λάθος να το κάνουμε σε κάποιον χωρίς τη συναίνεσή του, ακόμη κι αν το καθαρό αποτέλεσμα είναι μια ζωή όχι ουσιαστικά χειρότερη απ' ό,τι πριν.

Η τελική περιπλοκή είναι και η πιο σημαντική. Μέχρις εδώ, μιλούσαμε γενικά περί σωματικής αναπηρίας, αναφέροντας μέσους όρους και τι τείνει να συμβαίνει κατά κανόνα. Σε καμία περίπτωση δεν αμφισβητώ ότι υπάρχουν εμπειρίες αναπηρίας που είναι εξαιρετικά δυσάρεστες και απόλυτα ικανές να συνθλίψουν μια ζωή. Αν η αναπηρία βάζει πάρα πολλούς περιορισμούς στη δραστηριότητά σου, αν δεν σου αφήσει πράγματα που να θεωρείς ότι η ενασχόληση μαζί τους έχει αξία, μπορεί κάλλιστα να είναι καταστροφική – και κανείς δεν σου εγγυάται ότι θα κατορθώσεις να προσαρμοστείς. Εδώ είναι που μετρούν οι ελλειπείς υποδομές. Βρίσκεται στη συλλογική μας ευχέρεια να προσδιορίσουμε σε ποιο

βαθμό η πρόσβαση στη μόρφωση, την εργασία και τις κοινωνικές ευκαιρίες θα επηρεαστεί από τη σωματική αναπηρία. Το πρόβλημα είναι η αναντιστοιχία μεταξύ του σώματός μας και του περιβάλλοντος που έχουμε χτίσει γι' αυτό· και το περιβάλλον μπορεί πάντα να αλλάξει. Σχολεία και εργοδότες μπορούν να υποχρεωθούν να λάβουν υπόψη τους τα άτομα με αναπηρίες και να τους δοθούν οι πόροι που χρειάζονται για να το κάνουν· τα κτίρια μπορούν να γίνουν προσβάσιμα. Η κοινωνική πολιτική μπορεί να ελαχιστοποιήσει τον βαθμό στον οποίο άνθρωποι με σωματικές αναπηρίες εμποδίζονται να απολαύσουν μια «αρκετά καλή» ζωή.

Ακόμη κι αυτό όμως είναι απλοϊκό. Έχουμε εστιάσει στην πλευρά της σωματικής αναπηρίας που προκύπτει από την ίδια της την ετυμολογία· την έλλειψη ή την απώλεια μιας ικανότητας από μια σωματική δυσλειτουργία. Έχω πει μέχρις εδώ ότι η στέρηση της πρόσβασης σε κάτι καλό δεν σημαίνει απαραίτητως και στέρηση της δυνατότητας να ζήσουμε καλά. Είναι κάτι που όλοι μας θα βιώσουμε και θα υποστούμε καθώς μεγαλώνουμε. Εντούτοις, πολλές αναπηρίες, όπως και πολλές μορφές αρρώστιας, έχουν και μία άλλη πλευρά. Η απουσία της ικανότητας μπορεί να συνοδεύεται από την ύπαρξη σωματικού πόνου. Οι έρευνες που δείχνουν ότι η ζωή με μια αναπηρία είναι λιγότερο θλιβερή απ' ό,τι υποθέτουμε καταδεικνύουν επίσης και την ύπαρξη εξαιρέσεων. Σύμφωνα με μια μελέτη πάνω σε μεγαλύτερους ενήλικες που διεξήχθη υπό την καθοδήγηση του οικονομικού-φιλοσόφου Έρικ Άνγκερ, «Οι αντικειμενικές μετρήσεις [της υγείας] δεν συσχετιζόνταν με την ευτυχία παρά μόνο σε δύο περιπτώσεις [...] ο εξουθενωτικός πόνος και η ακράτεια προβλέπουν χαμηλά επίπεδα ευτυχίας ακόμη κι όταν λάβουμε υπόψη μας την προσωπική αντίληψη του ατόμου για την υγεία του».³¹

Αυτές είναι οι μεταβλητές σχεδόν κάθε αναπηρίας: η στέρηση ικανοτήτων και το επίπεδο του πόνου. Είτε υποφέρετε από καρκίνο

είτε από εγκεφαλικό, διαβήτη, κάτι πιο παροδικό όπως ο Covid-19, μπορείς να το αποδομήσεις στα εξής στοιχεία: την απώλεια ικανοτήτων, τον σωματικό πόνο – και τα άγχη που προκαλούν, συμπεριλαμβανομένου και του φόβου του θανάτου. Την ίδια αποδόμηση μπορείς να κάνεις και στις συνέπειες των γηρατειών. Θα μιλήσουμε για τον φόβο του θανάτου όταν φτάσουμε στο πένθος και την ελπίδα. Για την ώρα όμως θα μιλήσουμε για την ανημποριά μιλώντας για τις ενσαρκώσεις της: πρώτα την αναπηρία και τώρα τον πόνο.

Σωματικώς δεν είμαι ανάπηρος και ως εκ τούτου μόνο από δεύτερο χέρι γνωρίζω τα πράγματα για τα οποία θα μιλήσω· τα συνοδεύω επομένως με όλες τις προειδοποιήσεις και τους αστερίσκους που πρέπει να βάζει κανείς όταν μιλάει για κάτι που δεν έχει βιώσει ο ίδιος. Όσον αφορά τις σωματικές δυσλειτουργίες, ευτυχώς κανείς δεν τις έχει βιώσει όλες. Αλλά έχω ιστορικό με τον πόνο και, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαίτερη φύση του, μπορώ να γράψω για τον ρόλο που παίζει σε μία κατά τα άλλα ευτυχή ζωή.

ΠΟΝΟΣ, ΜΟΝΑΞΙΑ, ΑΔΙΚΙΑ, ΠΕΝΘΟΣ... ΕΛΠΙΔΑ;

Με ζεστασιά και ρεαλισμό, ο καθηγητής στο MIT Kieran Setiya μας καλεί να αξιοποιήσουμε τα εργαλεία της φιλοσοφίας για να ζήσουμε καλά, αναγνωρίζοντας όμως εξαρχής ότι οι αντιξοότητες της ζωής είναι αναπόφευκτες.

Αντλώντας έμπνευση από την αρχαία και τη σύγχρονη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, την ιστορία, τον κινηματογράφο, την κωμωδία, τις κοινωνικές επιστήμες αλλά και την ίδια του τη ζωή, διερευνά τρόπους για να αντιμετωπίσουμε τον πόνο και την αδικία, να μην απογοητευτούμε από την αποτυχία, να βρούμε νόημα ακόμα και μπροστά στην απόγνωση.

Καθώς
διαβάζεις
αυτό το βιβλίο,
αισθάνεσαι ότι μιλάς
με έναν φίλο σου, που δεν χρειάζεται
να σου ευχηθεί να νιώσεις καλύτερα,
γιατί θα το πετύχει με τα λόγια του
και τη συντροφιά του.

THE NEW YORK TIMES BOOK REVIEW

ISBN: 978-618-03-3754-9

9 786180 337549

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 83754

metaixmio.gr

ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ
ΚΑΙ ΣΕ

e-book